

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

І. С. СЬОМКІНА

Сучасні тенденції розвитку суспільства вимагають інтенсивної соціалізації підростаючого покоління, формування готовності його до активного громадського, політичного життя, успішного перебігу процесів професійного самовизначення, сімейної соціалізації, тобто до створення сім'ї та відповідальності за неї. Саме успішна соціалізація може забезпечити це індивідові. Проте останнім часом викликає занепокоєння зростання рівня соціальних девіацій серед молоді, підвищення суїцидальної активності, апатія, життєвий песимізм. Особливу і значну роль у соціалізації займає сім'я. Сьогодні вона відіграє важливу роль у розвитку сучасного українського соціуму, адже саме вона визначає рівень майбутнього українського суспільства. Прогресивна динаміка існування сучасної сім'ї пов'язана з численними об'єктивними й суб'єктивними труднощами, які спричинюють появу конфліктів, що часто руйнують сприятливий психологічний клімат сім'ї, негативно позначаються на здоров'ї членів родини, а нерідко зумовлюють розлучення.

Загальна декларація прав людини, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, в частині третій статті 16 називає сім'ю природним та основним осередком суспільства. Таке ж положення міститься в статті 23 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року та в статті 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року. У Преамбулі Конвенції про права дитини 1989 року сім'ю названо основним осередком суспільства й природним середовищем для зростання та благополуччя всіх її членів і особливо дітей [5, с. 17].

Відповідно до статті 3 чинного Сімейного Кодексу України, сім'я є первинним і основним осередком суспільства; сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки; дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає; права члена сім'ї має одинока особа; сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства" [5, с. 16–17].

Проблематика соціально-педагогічної роботи із сім'єю за останні десятиліття ввійшла до кола наукових інтересів багатьох дослідників, серед яких можна назвати О. Безпалько, В. Бочарову, Ю. Василькову, Т. Василькову, І. Звереву, А. Капську, Г. Лактіонову, Л. Мардахасєва та ін. Роботи таких науковців, як Н. Бугаєць, І. Грига, В. Гуров, Т. Зубкова, З. Зайцева, Т. Лодкіна, І. Макаренко, Л. Омельченко, І. Пеша, Ж. Петрович, Т. Семигіна, Т. Соловйова, І. Трубавіна, Н. Тимошина, Я. Юрків, безпосередньо присвячені вивченню теоретико-методичних питань соціально-педагогічної та соціальної роботи із сім'ями різних типів.

Таким чином, сім'я як головний соціальний інститут соціалізації, з яким пов'язуються подальші суспільні перетворення в країні, вимагає уважного вивчення її проблем і потреб.

Саме тому, **метою** нашої статті є розгляд особливостей сімейної соціалізації в сучасних умовах.

Соціалізація – це процес прилучення до прийнятих у суспільстві цінностей і норм, яке відбувається протягом усього життя. Розглядаючи поняття сімейна соціалізація, можна відразу сказати, що це підготовка до майбутніх сімейних ролей, а також вплив, який справляє сім'я на формування соціально-компетентної, зрілої особистості.

Сучасна сім'я суттєво відрізняється від сім'ї минулих часів не тільки іншою економічною функцією, а й докорінною зміною своїх емоційально-психологічних функцій. Стосунки дітей і батьків протягом останніх десятиліть змінюються, стаючи все більш емоційно-психологічними, тобто обумовленими глибиною їх прихильності один до одного, бо для все більшого числа людей саме діти стають однією з головних цінностей життя. Але це не спрощує сімейне життя, а лише ускладнює його. Тому є свої причини. По-перше, велика кількість сімей мають одну дитину і складаються з двох поколінь – батьків та дітей; бабусі й дідусі, інші родичі, як правило, живуть окремо. В результаті батьки не мають можливості повсякденно користуватися досвідом і підтримкою попереднього покоління. Таким чином, зникла різноманітність, яка вноситься в міжособистісні стосунки. По-друге, при збереженні традиційного поділу „чоловічої” та „жіночої” праці, підвищився статус жінки у зв'язку із теперішньою типовою її керівною роллю в сім'ї (у домашньому господарстві) та позадомашньою зайнятістю. По-третє, оскільки стосунки подружжя все більше визначаються мірою і глибиною їх прихильності один до одного, остільки різко

підвищується їхній рівень очікувань стосовно один до одного, які реалізувати багато хто не може через традиції культури і свої індивідуальні особливості. По-четверте, складнішими й проблематичнішими стали стосунки дітей і батьків. Діти рано набувають високий статус у сім'ї. Діти нерідко мають більш високий рівень освіти, вони мають можливість проводити більшу частину вільного часу поза сім'єю. Цей час вони наповнюють заняттями, прийнятими серед однолітків, і далеко не завжди піклуються про схвалення їхнього проведення часу батьками. Авторитет батьківської влади сьогодні часто не спрацьовує – на зміну йому повинен приходити авторитет особистості батьків [1, с. 50].

У наш час із сім'єю не дуже добре. Усередині її виникають постійні конфлікти між батьками і дітьми, молодшими та старшими, конфлікти між „старим” поколінням та „новим”. Багато хто вважає, що все це відбувається через неправильне виховання підростаючого покоління.

Ось у колишні часи все було зрозуміло. Молодь повторювала шлях, пройдений своїми батьками. Виховання йшло за певною системою. Батьки виховували дітей так, як виховували їх. Зараз все змінюється. Молоде покоління, фактично, виховує себе саме. Йому надана повна свобода вибору. У сучасній молоді зовсім інші цінності, інші моральні установи. Раніше, побачивши на вулиці панка або хіпі, батьки показували на нього пальцем і говорили своїм дітям, що так робити не можна. Зараз же це зовсім звичайна справа. Хоча й досі збереглися такі сім'ї, де виховання йде за системою „як мене, так і я”, тобто, батьки виховують своїх дітей так, як виховували їх самих.

Життя в сім'ї неможливе без спілкування в ній, спілкування між чоловіком і дружиною, між батьками та дітьми в процесі повсякденних стосунків. У даний час, здебільшого, не буває ідеального спілкування в сім'ї. Подружні стосунки, неминуче, проходять через протиріччя: сварки і конфлікти. У цих випадках дуже важливо зрозуміти подружню позицію один одного, поставити себе на місце іншого. Ми вважаємо, що в процесі суперечки варто говорити тільки про предмет суперечки і не слід нагадувати про минулі вчинки іншого.

У сім'ї, крім дорослих, у неповноцінному спілкуванні уваги потребують і діти. Спілкування є одним з основних чинників формування особистості дитини. Потреба в спілкуванні з'являється в дитини із самого народження. Спілкування батьків з дітьми має величезне значення для їхнього повноцінного розвитку. Доведено, що діти, позбавлені можливості спілкуватися з батьками, характеризуються низьким рівнем саморегуляції поведінки, мають підвищену чутливість звернення до них дорослого, відчувають труднощі в спілкуванні з однолітками [2].

Таким чином, на батьках лежить відповідальність за виховання у дітей здатності до людського спілкування, тому що саме в сім'ї діти засвоюють характер спілкування. Крім того, від уміння партнерів спілкуватися – залежить і морально-психологічне благополуччя всіх членів сім'ї.

Суперечності перехідного періоду, який переживає українське суспільство, безперечно гальмують процес формування позитивного сімейного середовища для виховання дітей та підлітків. Неблагополучне сімейне оточення, прорахунки у вихованні, погіршення внутрішньосімейних стосунків призводять до збільшення кількості дітей і підлітків, чия поведінка виходить за межі моральних та правових норм, зокрема призводить до набуття шкідливих звичок у дітей (куріння цигарок, вживання алкоголю, знайомство з наркотичними речовинами), що в результаті стає способом життя молоді людини.

Натомість статистика розлучень у перші роки подружнього життя є невтішною. Зважаючи на той факт, що найпоширенішою причиною офіційної реєстрації шлюбу в нашій країні й досі є незапланована вагітність, можна стверджувати, що принаймні в половині випадків залишається дитина, яку має виховувати лише один із батьків. Зазвичай дитина залишається з матір'ю, а високий рівень конфліктності при розірванні шлюбу в такій ситуації практично виключає батька з процесу виховання, нівелюючи його вплив, у кращому разі, до ролі платника аліментів, випадкового гостя. З іншого боку, останнім часом значно зростає рівень позашлюбної народжуваності, особливо серед жінок віком після 30–35 років. Реалізуючи кар'єрні домагання, вони відкладають не лише народження дитини, а й вступ до шлюбу, і врешті народжують „для себе” – у кращому разі без офіційної реєстрації стосунків із батьком дитини, здебільшого ж відносини між батьками нівелюються до репродуктивного акту. Таким чином, 21,1% дітей в Україні виховується в неповній сім'ї чи матір'ю-одиначкою. При цьому додатковим аргументом є чітка диференціація позашлюбних народжень відповідно до рівня індустріалізації регіону, показники коливаються від 25% – у промислових до менше ніж 10% – в аграрних регіонах. Тенденція до зростання кількості неофіційних шлюбів (інколи їх помилково називають „громадянськими”) свідчить про значні зрушення в суспільній свідомості в царині норм та цінностей сімейного життя. Однак найбільш тривожним є те, що саме такі стосунки, як правило, спричиняють появу неповних сімей [3, с. 208].

Загалом на формування готовності молодшої сім'ї до реалізації її виховного потенціалу впливають такі сучасні тенденції, що значно послаблюють можливості передавання соціального, зокрема сімейного, досвіду від старших поколінь молодшим. Це: по-перше, послаблення родинних зв'язків, урбанізація, територіальна розмежованість сімейних колективів, підвищена мобільність молоді у сфері професійних, побутових інтересів, дозвілля, що зменшує можливості соціального контролю і знижує міру впливу батьківської сім'ї; по-друге, зміна стандартів поведінки, сімейних цінностей протягом життя одного покоління призводить до повної або часткової переоцінки досвіду сімейного життя, який має старше покоління; по-третє, зменшення кількості дітей у сім'ї, орієнтація на одну дитину не дозволяють відтворити природну школу підготовки майбутніх батьків за рахунок співробітництва старших з меншими; по-четверте, збільшення кількості та складнощів побутових проблем, матеріальні нестатки послаблюють можливості батьківського впливу на дітей в умовах і засобами сім'ї; п'яте – велика кількість розлучень, збільшення неформальних (неофіційних) шлюбів свідчать про недооцінку ролі сім'ї в житті суспільства й кожної людини зокрема для виховання, комфортного самопочуття і самоствердження дитини [4].

Таким чином, нове покоління, що приходить на зміну старому, здатне навчитися соціальним ролям тільки в процесі соціалізації. Ми розуміємо важливість сім'ї у соціалізації дитини спричинюється тим, що вона постає як головний передавач культурних норм та цінностей. У сім'ї дитина навчається осмислювати і привласнювати спільні норми та цінності, що робить можливим їх сприйняття в інших референтних групах, членами яких вона стає або на які орієнтується у своєму житті.

Список використаної літератури:

1. Мудрик А. В. Социальная педагогика : [учеб. для студ. пед. вузов] / А. В. Мудрик ; под ред. В. А. Сластенина. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр „Академия”, 2000. – 50 с.
2. Капська А. Й. Соціальна педагогіка / А. Й. Капська. – К. : „Центр учбової літератури”, 2011. – 208 с.
3. Сучасна українська сім'я : медико-соціальні аспекти : [монографія] / В. М. Лісовий, І. М. Шурма, В. О. Коробчинський та ін. – Х., 2009. – 208 с.
4. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах : тематична Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2001 року. – К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2002. – 144 с.
5. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України : наук.-практ. комент. / З. В. Ромовська. – К. : Вид. Дім „Ін Юре”, 2003. – 532 с.